

STORTINGET

Representantforslag 115 S

(2024–2025)

fra stortingsrepresentantene Kathy Lie, Grete Wold, Marian Hussein, Ingrid Fiskaa og Birgit Oline Kjerstad

Dokument 8:115 S (2024–2025)

Representantforslag fra stortingsrepresentantene Kathy Lie, Grete Wold, Marian Hussein, Ingrid Fiskaa og Birgit Oline Kjerstad om en helhetlig bibliotekpolitikk og et bibliotekløft for hele landet

Til Stortinget

Bakgrunn

En stadig mer urolig verdenssituasjon gjør bibliotekene og deres rolle som møteplass og tilbyder av informasjon og kunnskap til en stadig viktigere institusjon.

Verden er i endring, og bibliotekene har vist seg som svært effektive og smidige i sin evne til å forvalte de mulighetene og utfordringene informasjonssamfunnet gir. I stedet for å bli utdaterte har bibliotekene vist vei i møte med en stadig mer kompleks hverdag, og har i tillegg utviklet bygg som er sentrale møteplasser. Dessverre har hverken biblioteksøkonomien eller den nasjonale politikken fulgt like godt med i timen, og det er nå behov for et større bibliotekløft som sikrer langsiktighet i de politiske og de økonomiske rammene.

I en tid der det er ønsket å styrke befolkningens lesekompetanse og å sikre at befolkningen får tilgang på og tolkning av nyheter og andre informasjonskilder, og der behovet for gratis, felles møteplasser fortsatt er stort, framstår bibliotekene som en gavepakke. De kan sikre fellesskapet alt dette – de har kompetansen, men mangler midlene.

Forslagsstillerne mener derfor det er på tide at man får en helhetlig nasjonal bibliotekpolitikk for alle typer bibliotek, utreder hvordan en kan få på plass bemanne-

de skolebibliotek på alle skoler, og sikrer at alle bibliotek får lik tilgang på redaktørstyrte medier.

Nasjonal bibliotekpolitikk

I 2014 ble bibliotekenes samfunnsmandat utvidet gjennom ny formålsparagraf i folkebibliotekloven. Bibliotekene har tatt denne utfordringen på strak arm. Bibliotekene er i stadig dialog med befolkningen og i stadig utvikling. Innlandet fylkesbibliotek publiserte i 2023 rapporten «Folkebibliotekloven – hva førte den til?», som evaluerer virkningen av lovendringen. Loven hadde som mål å styrke folkebibliotekene og etablere bibliotekene som uavhengige møteplasser og arenaer for offentlig samtale og debatt. Det har vært en generell økning i besøkstallene, utlånet har hatt noe nedgang (ikke hos barn og unge), og arrangementsaktiviteten har økt massivt.

Til tross for gode intensjoner og stor omstillingsevne i bibliotekene har ressursene, målt i antall årsverk og mediebudsjett per innbygger, vært stabile eller hatt en svak nedgang. Rapporten sammenligner norske bibliotek med tilsvarende institusjoner i Danmark, Sverige og Finland og finner blant annet at norske folkebibliotek har lavere bemanning sammenlignet med nabolandene. Sverige har ca. 40 pst. flere årsverk, Danmark 70 pst. flere, og Finland hele 100 pst. flere enn Norge. Dette reflekteres i høyere besøkstall og utlån i disse landene.

Mange bibliotek står overfor utfordringer knyttet til ressurser, og mange mindre kommuner mangler tilstrekkelig budsjett for å kunne tilby moderne fasiliteter og digitale ressurser. Dette truer bibliotekets rolle som møteplass og læringsarena i samfunnet. Dårlig kommunøkonomi fører til dårligere tilbud til befolkningen.

Lovverket rundt bibliotek er begrenset. Folkebibliotekloven stiller ikke krav til åpningstider, innhold, eller lignende. Opplæringslova stiller få krav til hva et skolebibliotek skal være. Lov om universiteter og høyskoler inneholder ingen krav om bibliotek.

Som et viktig sted i lokalsamfunnet er bibliotekene også ofte tillagt andre oppgaver som må gjennomføres i kommunene. Eksempler på dette er billettsalg til andre kulturarenaer, drive BUA-tilbud eller utlån av annet utstyr, innbyggertorg, turistinformasjon eller utdeling av koronatester, som man så under pandemien. Dette skjer samtidig som ressursituasjonen og bemanningen ikke kompenseres eller økes i takt med nye oppgaver.

Bibliotekene er en del av løsningen på en rekke samfunnsutfordringer og har ansvar for en svært stor bredde av oppgaver i ulike kommuner og institusjoner.

Bibliotek omtales også i en rekke politiske meldinger som er lagt fram. Dette understreker bredden i det samfunnsoppdraget som biblioteket løser, nettopp fordi det treffer hele befolkningen. Dette viser behovet for en egen plan for bibliotekene, slik at en kan få en langsiktig og helhetlig utvikling.

Bibliotekene, og særlig folkebibliotekene, er en sentral aktør for å gi tilhørighet og bidra til integrering, og de er viktige i lokalmiljøene. De spiller en viktig rolle som møteplass, også for barn og unge. De er en viktig arena for å hindre digitalt utenforskap og har utstrakt virksomhet knyttet til opplæring og veiledning i digitale tjenester. Bibliotekene sikrer tilgang til litteratur, informasjon og kunnskap og jobber med kildekritikk, motarbeider desinformasjon og bidrar dermed til en befolkning som kan ha tilgang til, tilegne seg og vurdere informasjon kritisk. For de eldre er bibliotekene viktige som et aldersvennlig tilbud, og flere bibliotek er utviklet som demensvennlige bibliotek. Slik er de også en viktig brikke i folkehelsearbeidet. Bibliotekene sikrer en enorm variasjon av kulturopplevelser til en bredde av befolkningen. De tilbyr språkopplæring og integreringstiltak. Bibliotekene er viktige i leseopplæring og lesetiltak for å sikre både leselyst og lesekompetanse for hele befolkningen. Bibliotekene er en del av beredskapsarbeidet. Ikke minst er bibliotekene en grunnstein i det demokratiske ordskiftet og en forutsetning for et levende demokrati med ytringsfrihet.

Dette viser bredden i tilbudene og oppgavene, og en bredde i hvilke sammenhenger bibliotekene har en naturlig plass og spiller en viktig rolle. Det mangler en overordnet bibliotekpolitikk som ser helheten i samfunnsoppdraget som bibliotekene løser. I dag er disse oppgavene løst fra hverandre og omtalt i ulike meldinger og planer fra både regjeringen og Stortinget.

Mangel på en helhetlig bibliotekpolitikk illustreres blant annet gjennom stortingsmeldinger og strategier der bibliotekene framheves som viktige aktører. Bibliotek blir ofte pekt på i ulike stortingsmeldinger, i rappor-

ter fra kommisjoner, eller ved lovrevideringer, med opphav i en rekke ulike departementer, for å løse ulike samfunnsutfordringer.

Denne manglende overordnede, samlede oversikten over bibliotekenes oppgaver, rolle og forventninger fører også til en fragmentert bibliotekpolitikk og forståelse både lokalt og nasjonalt.

En helhetlig bibliotekpolitikk handler om å se alle samfunnsoppgaver bibliotek har, og kan ta, under ett, om det er helse, beredskap, lesing, kildekritikk, studiekompetanse, kulturopplevelser, utenforskap, desinformasjon, ytringsfrihet eller annet. Det finnes et nasjonalt biblioteksystem med statlig, regionalt og kommunalt nivå, og med ulike bibliotektyper som ligger til ulike departementer. Det utfordrer felles arbeid om mål og tiltak og understreker behovet for en helhetlig politikk.

Infrastruktur for ytringsfrihet og som fysiske steder

Grunnloven § 100 slår fast det såkalte infrastrukturkravet, om at staten skal legge til rette for en «åpen og opplyst offentlig samtale». I lov om folkebibliotek er det slått fast at folkebibliotekene skal være en «arena for offentlig samtale og debatt». Bibliotekenes oppgave med å bidra til å sikre ytringsfrihet, et levende ordskifte og den demokratiske grunnmuren ligger til grunn for bibliotekenes arbeid. Infrastrukturkravet speiles også i den infrastrukturen som bibliotekene utgjør fysisk. Som konkrete rom, spredt ut over hver kommune, bør derfor bibliotekets oppgaver og møteplassfunksjon gjenspeiles i en helhetlig bibliotekpolitikk. Dette omfatter også statlige oppgaver.

Tilgang til redaktørstyrte medier i bibliotek

Ytringsfrihetskommisjonen peker i NOU 2022:9 En åpen og opplyst offentlig samtale – Ytringsfrihetskommisjonens utredning på bibliotekene som en «egnet arena for tilgang til gratis journalistikk» for å sikre en våken og opplyst befolkning. Slik dagens situasjon er, må stadig flere bibliotek kutte ned på abonnementer og tjenester på grunn av nedgang i mediebudsjettene. Gjennom en felles, nasjonal ordning ville dette kunne bli billigere enn dersom hver enkelt kommune eller hvert enkelt bibliotek skal inngå egne avtaler.

Det har vært en reell nedgang i bibliotekenes medie-regnskap på tvers av formater. Det var dobbelt så høyt i 1987 som i 2021. Stram kommuneøkonomi vil framover føre til ytterligere kutt. Askøy bibliotek er et nylig eksempel på at budsjettkutt fører til at bibliotekbrukerne ikke lenger får tilgang til medier gjennom tjenesten Pressreader. Dette fører til et dårligere tilbud av redaktørstyrte

medier i denne kommunen, og ulik tilgang avhengig av hvor man er bosatt.

Lesing

Nordmenn er et lesende folk. Likevel viser en rekke nye undersøkelser at nordmenn blir dårligere lesere, og at vi leser mindre. I møte med dette er bibliotekene en enestående arena – ikke minst på skolene. Bemannede skolebibliotek tilbyr ikke bare litteratur av høy kvalitet og treffer elevenes interesser – bibliotekaren er også en viktig ekstra ressurs inn i en skole. I stedet for å legge enda flere oppgaver på en stadig mer presset lærerstand, får man med bemannede skolebibliotek utvidet og forbedret skoletilbudet. I Sverige har de løst dette gjennom å både lovfeste, og finansiere, bemannede skolebibliotek på alle skoler. Det er ingen grunn til at Norge skal være dårligere enn dette. Å utrede hvordan en får på plass en like god minimumsstandard er et viktig skritt for å styrke litteraturens og lesingens plass i norske skoler.

Også leseferdigheter blant voksne går ned ifølge den internasjonale undersøkelsen PIAAC. Den er dårligere blant eldre, innvandrere og personer med lav eller ingen utdanning. Bibliotekene er unike som institusjon i at de treffer hele befolkningen, er i alle kommuner og har sterk tillit. Bibliotekene kan spille en viktig rolle og bør få mulighet til kompetanseheving og ressurser til å følge utviklingen i lesefeltet, for hele befolkningen. Det bør settes av bevilgninger til særskilte langsiktige, lesefremmende utviklingstiltak som styrker bibliotekene.

Leselyststrategien bør følges opp med god kunnskapsinnhenting for å bygge videre på det arbeidet som er gjort, og for å identifisere viktige aktører og deres rolle i en helhetlig satsing, som retter seg mot hele befolkningen. En NOU om lesing, litteratur og bibliotek ville danne grunnlaget for et faglig begrunnet videre arbeid. Erfaringer og kunnskap fra satsinger som er gjort i Danmark og Sverige, bør også danne grunnlag for videre arbeid. Eksempelvis er ordningen «Stärkta bibliotek» i Sverige til god inspirasjon. I perioden 2018–2023 bevilget Kulturrådet ekstra midler til bibliotek for å øke tilbudet og tilgjengeligheten av bibliotektilbudet i hele landet. En helhetlig lesesatsing fordrer også at det er utpekt et overordnet ansvar for faglig utvikling, kunnskapsinnhenting og gjennomføring.

Standard for skolebibliotek

Det er behov for mer kunnskap om kvalitet, bemanning og åpningstider i skolebibliotekene, slik stortingsmeldingen «En mer praktisk skole – Bedre læring, motivasjon og trivsel på 5.–10. trinn» (Meld. St. 34 (2023–2024)) slår fast. Ny forskrift til opplæringslova sier skolebibliotekene skal bidra til å utvikle språkferdigheter, leseferdigheter og evnen til å tenke kritisk. Skolebibliote-

ket skal være tilgjengelig for elevene i skoletiden og brukes aktivt i opplæringa på skolen. For å kunne følge opp forskriften er det helt konkret behov for bedre statistikk for skolebibliotekene i grunnskolen og en nasjonal innsamling av statistikk for skolebibliotek i den videregående skole som ikke finnes i dag. Det foreslås også å utarbeide en nasjonal standard for skolebibliotek som sikrer kvalitet, tilstrekkelig bemanning, statistikk og kunnskapsgrunnlag, i tillegg til medieinnkjøp.

Statens ansvar

Folkebibliotekloven §§ 8 og 9 omhandler statlige oppgaver og slår fast at «statlige oppgaver omfatter bibliotekformål som ikke naturlig hører inn under den enkelte kommunes ansvarsområde, eller som er av særlig betydning for opprettholdelse av et nasjonalt biblioteksystem».

Samtidig som folkebibliotekene ligger under kommunene er det derfor viktig å peke på statens ansvar. Dette bør omfatte en felles transportordning som gjelder hele landet. I dag er ikke de tre nordligste fylkene omfattet av transportordningen, og er dermed ikke en del av et felles, nasjonalt fjernlånssystem. Dette gir innbyggerne i landet ulikt tilbud.

Det er også svært ulike tilbud av digitale ressurser, avhengig av kommuneøkonomi. Det bør være felles, nasjonale løsninger for dette, der man inngår avtaler med leverandører på vegne av alle innbyggere, noe som vil gi bedre tilbud og være ressursparende. Dette er en naturlig overordnet oppgave. Tilgang til redaktørstyrte medier er anbefalt av blant annet Ytringsfrihetskommisjonen. I dag er det også her svært ulike tilbud, mens tilbudet ville blitt både totalt sett billigere og bedre for bibliotekbrukere med felles løsninger og avtaler med leverandører. Dette ville sikret lik tilgang for alle.

Tilgangen til digitale e-bøker og lydbøker i folkebibliotek er i dag dårlig og uforutsigbar for bibliotek og lånere. Stortinget ba om en utredning om digitalt utlån av digitale verk i bibliotek. Utredningen konkluderte med at EU/EØS-retten ikke åpner for leveringsplikt av digitale eksemplarer. Den sier også digitale utlån er fullt lovlig og kan iverksettes uten forskriftsendring så lenge det etterligner fysiske utlån. Staten må ta ansvar for at en ny anbefalt utlånsmodell kommer på plass.

Forslag

På denne bakgrunn fremmes følgende

for s l a g:

1. Stortinget ber regjeringen legge fram en plan for en helhetlig, nasjonal bibliotekpolitikk og komme tilbake til Stortinget på egnet vis. Planen må vise bred-

den i bibliotekets samfunnsoppgaver og hvordan ulike politiske felt inngår i den samlede bibliotekpolitikken. Planen må også definere statlige oppgaver etter lov om folkebibliotek.

2. Stortinget ber regjeringen i forslag til statsbudsjett for 2026 foreslå en ordning som sikrer felles innkjøp av redaktørstyrte medier og felles bibliotektransportordning i hele landet.
3. Stortinget ber regjeringen sette ned et utvalg som evaluerer og følger opp nåværende og tidligere lesesatsinger med særlig blikk på hva som kan innføres av varige og langsiktige tiltak for å fremme lesing i hele befolkningen. Blant tiltakene det bør ses særlig på, er krav til bemannede skolebibliotek,

skjerm vs. papirbok i skolen og ulike lesetiltak gjennomført lokalt og regionalt av ulike aktører. Utvalget skal også anbefale hvor et samlet ansvar for kompetanseheving, forskning, statistikk og videreutvikling bør ligge for å sikre langsiktighet og forutsigbarhet og treffe bredt.

4. Stortinget ber regjeringen sikre at nasjonal statistikk for skolebibliotek i grunnskolen og i den videregående skolen samles og forbedres, slik at formålet til forskriften om skolebibliotek i opplæringslova oppfylles.
5. Stortinget ber regjeringen sikre at nye anbefalinger til modell for folkebibliotekenes utlån av digitale medier fra Nasjonalbiblioteket kommer på plass.

6. mars 2025

Kathy Lie

Grete Wold

Marian Hussein

Ingrid Fiskaa

Birgit Oline Kjerstad